

Denne fil er hentet fra Handelshøyskolen BIs åpne institusjonelle arkiv BI Brage
<http://brage.bibsys.no/bi>

Fra motspiller til medspiller: EU og norsk profesjonell fotball 1995-2012

**Svein S. Andersen
Handelshøyskolen BI**

**Elisabeth Anker
Oslo Kommune
Norges idrettshøgskole**

**Dag Vidar Hanstad
Norges idrettshøgskole**

**Nick Sitter
Handelshøyskolen BI**

Dette er siste forfatterversjon, etter fagfelleevaluering, før publisering i

Norsk statsvitenskapelig tidsskrift, 28(2012)4: 213-240

Tidsskriftets forlag, Universitetsforlaget, tillater at siste forfatterversjon legges i
åpent publiseringsarkiv ved den institusjon forfatteren tilhører. Denne fil er lagt
ut 12/2012

**Fra motspiller til medspiller
EU og norsk profesjonell fotball 1995–2010**

Svein S. Andersen, Elisabeth Anker, Dag Vidar Hanstad og Nick Sitter

Svein S. Andersen er professor i organisasjon og ledelse ved Handelshøyskolen BI og ved Senter for trening og prestasjon, Norges idrettshøgskole

Elisabeth Anker er konsulent i Idrettsetaten, Oslo Kommune og knyttet til Norges idrettshøgskole

Dag Vidar Hanstad er førsteamanuensis på Seksjon for kultur og samfunn ved Norges idrettshøgskole

Nick Sitter er professor i politisk økonomi ved Handelshøyskolen BI og ved Central European University.

Sammendrag

I 1995 fastslo EU-domstolen at profesjonell fotball var en del av det indre marked. Dette førte til sterke negative reaksjoner fra fotballklubber og -forbund i hele Europa. Bosmandommen presset samtidig EU-kommisjonen til å klargjøre fotballens status som kommersiell aktivitet. De tre mest sentrale temaene var ordningene for spillernes overgang mellom klubber, kvoter for utenlandske spillere, og salg av medierettigheter. I denne artikkelen ser vi på norske reaksjoner på dommen, og utviklingen av et nytt regime for profesjonell fotball i de påfølgende år. Den første reaksjonen fra norsk fotball var at EUs krav utgjorde en trussel. Den videre utviklingen ble imidlertid preget av en dialog mellom EU-kommisjonen og UEFA. Denne prosessen førte frem til et kompromiss som ivaretok både EUs konkurranseregler og verdier som står sentralt i norsk og europeisk fotball. Norsk representasjon i UEFAs ledelse ga nasjonale fotballaktører informasjon og innsikt i lokale tilpasningsmuligheter. Artikkelen illustrerer en form for europeisering preget av gjensidig tilpasning som har fått relativt lite oppmerksomhet i studier av europeisering.

Abstract

In 1995 the European Court of Justice ruled that professional football was covered by EU's Single Market rules. This prompted a strong and negative reaction from clubs and associations across Europe. The Bosman ruling obliged the European Commission to clarify the status of football as a commercial activity. The three key issues were player transfers, quotas for foreign players, and commercial media rights. This article explores Norwegian reactions to the Bosman ruling, and the subsequent development of a new regime for professional football. Initially Norwegian actors saw the ruling as a threat. However, the Commission soon engaged in a dialogue with UEFA, with a view to a compromise that would preserve both EU rules and the values central to Norwegian and European football. Norwegian representation in UEFA's leadership provided national actors with information and insight into opportunities for adaptation. The article illustrates a form of Europeanization that has received limited attention in the literature on Europeanization: mutual adaptation.

Fra motspiller til medspiller

EU, Norge og profesjonell fotball 1995–2010

I 1995 fastslo EUs Domstol at profesjonell fotball var og burde være en del av det den Europeiske Unions indre marked (*Bosman v. Union Royale Belge des Societes de Football Association ASBL*, 1995). Den såkalte Bosmandommen utfordret fotballklubber og -forbund i hele Europa. EU-kommisjonen hadde vært villig til å holde fotball mer eller mindre utenfor reglementet for det indre marked, men gjennom Bosmandommen la Domstolen press på Kommisjonen til å klargjøre fotballens status som kommersiell aktivitet. De tre mest sentrale temaene var ordningene for spillernes overgang mellom klubber, kvoter for utenlandske spillere, og salg av medierettigheter. Kommersiell fotball ble “europeisert” på to måter. For det første ved at rekkevidden av EU-systemet ble utvidet til å omfatte profesjonell fotball, og for det andre at landene i Europa måtte tilpasse seg et nytt reguleringsregime for denne sektoren. Som et EØS-land ble også Norge en del av denne prosessen. Det empiriske forskningsspørsmålet er hvordan norske aktører reagerte på Bosmandommen og Kommisjonens nye initiativer, og hvordan sentrale norske aktører endret synspunkter og praksis i de påfølgende år. Det bredere spørsmålet er hva denne studien kan lære oss om europeiseringsprosesser i EU og EØS.

Litteraturen om europeisering tar i første rekke for seg spørsmålet om hvordan EUs medlemsstater tilpasser seg EU (Börzel 1999; Radaelli 2000; Goetz og Hix 2000; Bulmer 2005). Europeisering studeres gjerne fra et ovenfra-og-ned perspektiv, enten gjennom analyse av årsakene til eller mekanismer i europeiseringsprosesser (Knill og Lehmkuhl 2002; Olsen 2002; Börzel 2010) eller resultatene av tilpasningen på ulike policyområder (Andersen og Eliassen 2001; Featherstone og Radaelli 2003; Ladrech 2010). Europeisering betyr imidlertid ikke nødvendigvis policy konvergens i medlemsstatene (Knill 2005), ikke minst fordi utfallet er avhengige av de nasjonale institusjoner og aktører som aktiviseres (Knill og Lehmkuhl 2002; Lodge 2002). I løpet av det siste tiåret har bred variasjon på tvers av land, tid og sektorer blitt godt dokumentert (Featherstone og Radaelli 2003; Hayward og Wurzel 2012).

Litteraturen om “differensiert integrasjon” viser at EU-systemet på en rekke områder oppviser betydelig heterogenitet, på tvers av både land og sektorer (Dyson og Sepos 2010). Dette skjer fordi en eller flere medlemsstater etterspør fleksible

policyregimer, i form av lover med rom for nasjonal tilpasning i implementeringsfasen (Stubb 1996; Kölliker 2001, 2006). Andersen og Sitter (2006) og Holzinger og Schimmelfennig (2012) har rettet søkelyset mot grunner til at EUs institusjoner “tilbyr” differensiert integrasjon, for å oppnå legitimitet og lokal støtte til implementering (Howarth 2010). På en rekke områder har Kommisjonens policyinitiativer blitt justert og tilpasset medlemsstatenes eksisterende policyregimer, for eksempel i telekommunikasjon (Eyre og Sitter 1999), energi (Andersen og Sitter 2009) og fellesvalutaen (Dyson og Marcussen 2010). I noen tilfeller er EUs politikk blitt tilpasset eksisterende mellomstatlige regimer utenfor EU, men med overlappende medlemskap, som Schengen (Monar 2010) og Vestunionen (Dyson 2010). Europeisering kan mao. være preget av gjensidig tilpasning mellom EU-systemet og nasjonale systemer, snarere enn enveis tilpasning ovenfra og ned.

Artikkelen retter søkelyset mot et case av europeisering der Kommisjonen møter frivillig sektor; på et område der Union of European Football Associations (UEFA) forvaltet et alleuropeisk reguleringsregime. Dette regimet er forankret i den frivillige sektor, med betydelig grad av autonomi innen EUs økonomiske regulering. Caset har to hovedfaser. I den første fasen, på slutten av 1990-tallet, skapte EU-domstolen en ny rettstilstand ved at profesjonell fotball ble underkastet EUs konkurranseregler. I tid falt det sammen med at Norge ble en del av det indre marked gjennom EØS-avtalen. Sentrale aktører i Norges fotballforbund og i norsk toppfotball så EUs krav som en trussel, og reagerte med motstrebende og noe avvikende tilpasning til liberale markedskrav. I tråd med forventninger fra europeiseringslitteraturen (Knill og Lehmkuhl 2002) endret de nye EU-reguleringene styrkeforholdet mellom nasjonale aktører, og det oppstod en ny lokal dynamikk. Spillere og agenter presset på for full liberalisering og klubbene ble mer pågående ved salg av medierettigheter.

I den andre fasen, i perioden 2000–2010, ble EUs rettsforståelse knyttet til profesjonell fotball imidlertid utviklet videre i dialog og gjensidig tilpasning mellom Kommisjonen og UEFA. I motsetning til Kommisjonen hadde UEFA den type makt, kompetanse og legitimitet som Wilks (1996) viser er nødvendig for implementering av regulering i EU. UEFA ble en samarbeidspartner for Kommisjonen, og fikk gjennomslag for fotballens verdier og lokale forutsetninger. Det åpnet for begrenset anvendelse av EUs konkurranserettslige prinsipper (som Kommisjonen forvalter). Det var i tråd med viktige verdier innen norsk fotball, og gjenspeilte interesser i mange små europeiske land. En norsk representant i UEFA ga norske aktører uvanlig god tilgang på

informasjon, og innsikt i pågående prosesser. Det bidro til en situasjon der sentrale personer i norsk fotball utviklet ny forståelse av eget handlingsrom. Økt kommersialisering i denne perioden skapte imidlertid nye konflikter knyttet til ansettelseskontrakter og fordeling av inntekter ved salg av store medierettigheter. Europeiseringsprosessen fortsatte, men innebar en gjensidig tilpasning av EU- og UEFA-regimene.

Artikkelen har to empiriske bidrag. For det første omhandler den frivillig sektor, spesielt idrett, et område som har vært lite studert fra et europeiseringsperspektiv så vel i den norske som internasjonale litteraturen. Den illustrerer hvordan norsk profesjonell idrett utvikler seg i skjæringspunktet mellom frivillighet og marked. For det andre bidrar den også til å nyansere bildet av nasjonale europeiseringsprosesser. Ofte skjer tilpasninger når en lov først er vedtatt eller en dom er avsagt. Det er et hovedmønster for Norge som et EØS-land. Norske aktører opplever ofte at de er utenfor, annerledes og isolert. De har dårlig informasjon om prosessene og må akseptere utfall som de i liten grad kan påvirke (Nordby og Veggeland 1999; Emerson, Vahl og Woolcock 2002; Eliassen og Sitter 2003). EU oppleves som en trussel, og det preget også norske reaksjoner i første fase. I andre fase var situasjonen annerledes. Gjennom UEFA ble norske interesser del i en korporativ påvirkning, som skapte nytt handlingsrom for lokal tilpasning. Det belyser en ny dimensjon i Norges forhold til det indre marked. Europeiseringsprosesser åpner ikke bare for betydelig rom for variasjon i implementering på nasjonalt nivå, men kan under visse betingelser også føre til at EUs regler og rettsforståelse over tid justeres. Denne formen for gjensidig tilpasning i EU (og EØS) har fått forholdsvis lite oppmerksomhet.

Ambisjonen er ikke å drøfte utviklingen i norsk profesjonell fotball i detalj. Artikkelen fokuserer på trekk ved utviklingen som er sentrale for å forstå tilpasning og dynamikk knyttet til ny rettsforståelse i EU og EØS. Hovedstrukturen er som følger: Først skisseres kort Norges tilknytning til EU gjennom EØS-avtalen, samt europeiseringsstudiers beskrivelse av typiske mekanismer for nasjonal tilpasning i EU og EØS. Deretter presenteres forskningsdesign, datagrunnlag og hvordan data tolkes og brukes. Det leder fram til en kort beskrivelse av bakteppet for Bosmandommen i 1995 og de utfordringer den skapte for Kommisjonen, UEFA og europeisk fotball. Den første delen av presentasjon og analyse tar for seg norske reaksjoner og tilpasning i første fase, fra 1995–2000. Deretter ser vi nærmere på hvordan gjensidig tilpasning på EU-nivå skaper rammer for nasjonale kompromisser på nasjonalt nivå. Avslutningsvis ser vi

både på endringene som disse prosessene førte til for norsk fotball, og hva vi kan lære om europeiseringsprosesser mer generelt.

Norge, europeisering og gjensidig tilpasning

Siden Norge ble med i EØS-samarbeidet i 1993 og for andre gang avslo fullverdig EU-medlemskap året etter, har det vokst frem en bred litteratur om Norges forhold til EU. En fellesnevner i store deler av denne litteraturen er at Norge som et lite land utenfor EU generelt befinner seg i den situasjon at norske aktører må tilpasse seg EU-systemet, og i liten grad kan eller klarer å påvirke EUs regelverk (Archer og Sogner 1998; Egeberg og Trondal 1999; Trondal og Veggeland 1999; Graver 2000; Kux og Sverdrup 2000; Andersen 2000; Jagland 2003). *Europautredningen*, NOU 2012-2 peker på at strukturelle skranker for medvirkning for et tredjeland som Norge har “ikke blitt lavere gjennom perioden 1992–2011”. Et flertall av de norske ikke-statlige aktørene som arbeider opp mot EU finner at Norges tilknytningsform virker begrensende på deres evne til å drive påvirkningsarbeid.¹

Ladrech (1994) definerte europeisering som tilpasning til europeisk integrasjon på nasjonalt nivå, ovenfra og ned. Dette er hovedsakelig et spørsmål om hvordan EUs (og EØS) medlemsstater påvirkes av europeisk integrasjon. Claes og Tranøy (1999) identifiserer tre hovedmekanismer for europeisering i litteraturen om EU i tråd med internasjonal litteratur (se for eksempel Olsen 2002; Knill og Lehmkuhl 2002). Bidragsyterne i boken dokumenterer hvordan disse tre mekanismene varierer på tvers av en rekke sektorer i Norge: I enkelte sektorer er den norske tilpasningen i hovedsak regelbasert (mat, alkohol, transport, Schengen), i andre sektorer er det viktigere at EU-reglene mer indirekte påvirker styrkeforholdet mellom norske politiske aktører (sikkerhet, sosial-, og fiskeripolitikk) eller at norske aktører tar inn over seg nye ideer fra EU (valutapolitikken).

Utfordringen for EØS-land er at de ikke har formelle påvirkningsmuligheter, eller god tilgang til uformelle påvirkningsprosesser før beslutninger tas i EU. For Norge er muligheten til å påvirke utforming av regler og dermed aktivt skape rom for egne lokale tilpasninger sterkt begrenset (Vahl m.fl. 2009). Det forutsetter ekstraordinær

¹ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/nou-er/2012/nou-2012-2/10.html?id=669463>

adgang til EU-systemet, som for eksempel ved forhandlingene om lisensdirektivet da norske olje- og gassressurser var viktig for EU (Andersen 1995). Vanligvis er norske aktører avhengig av å finne EU-land med sammenfallende interesser, og bygge gode allianser. Det gjaldt for eksempel i tilpasningen til Schengen-samarbeidet, ikke minst fordi det bygget inn et eksisterende mellomstatlig regime – Den nordiske passunion (Monar 2010).

For EU-medlemmer kan imidlertid europeisering også preges av gjensidig tilpasning mellom EU og medlemsstatene, særlig når stor avstand i verdier og interesser skaper motstand mot endring (Andersen og Eliassen 2001; Sabel og Zeitlin 2010). Når EUs policyregime “møter” nasjonale regimer, er det ikke bare de nasjonale regimene som europeiseres, men også EUs politikk som justeres. Da det indre marked på 1990-tallet ble utvidet mot offentlig sektor la EUs reguleringsregimer opp til at nasjonal variasjon i teleregulering kunne opprettholdes (Eyre og Sitter 1999), at Frankrike kunne beholde sitt importmonopol for elektrisitet, og to forskjellige systemer for tredjeparts tilgang til gassrørledninger ble tillatt på tross av protester fra EUs konkurransekommisær (Andersen og Sitter 2009; Howarth 2010). For EU som organisasjon er nødvendigheten av å tilpasse seg eksisterende regler og normer særlig sterke når EU-systemet møter andre formelle mellomstatlige regimer (Sitter 2005), som for eksempel Den nordiske passunion (Ahnfelt og From 1996) og Vestunionen (Soetendorp 1999). Det samme gjaldt i forhold til kommersiell fotball. UEFA var i praksis en institusjon som allerede regulerte europeisk fotball, også i land som ikke var medlem av EU eller EØS. Som en frivillig organisasjon hadde UEFA sterk legitimitet i denne sektoren. Som et eksisterende reguleringsregime var UEFA en nødvendig samarbeidspartner for Kommisjonen, og den organisasjon som hadde relevant kompetanse. Det var derfor lite som tilsa at Kommisjonen skulle ta en fiendtlig holdning til UEFA.

Det spesielle med profesjonell fotball er at Kommisjonen i utgangspunktet ikke anså det som nødvendig å implementere EUs konkurranseregler i denne sektoren. Bosmandommen viser imidlertid at EUs lovverk kan være dynamisk: rettslige avgjørelser kan utvide nedslagsfeltet for et eksisterende regelverk, og derved i praksis skape “ny lov” for enkelte sektorer. Kommisjonen må da sørge for at sektoren utvikles i tråd med de nye forpliktelsene. Dette kan gjøres på to måter: Kommisjonen kan akseptere Domstolens rettsforståelse og håndheve denne, eller den kan utarbeide nye retningslinjer. Kommisjonen kan foreslå nye sektortilpassede direktiver, eller den kan i

samarbeid med korporative aktører etablere ny praksis som tilfredsstillende både regelverket og sektorspesifikke hensyn (Majone 1996).

Bosmandommen skapte i første omgang forventninger om at medlemsstatene måtte etterleve en forholdsvis ensidig konkurranserettslig logikk. Sentrale aktører innen europeisk fotball reagerte sterkt på dette. Både i Norge og i andre land var nasjonale fotballforbund skeptiske, mens spillere og agenter så dette som en mulighet til å styrke sin stilling. Kommisjonen manglet både relevant kompetanse og kapasitet til å avklare slike konflikter. Den valgte derfor å samarbeide med UEFA, og åpnet for at europeisk fotball ville bli styrt i kombinasjon av begge organisasjoners regelverk. Valget av den korporative prosessen åpnet for indirekte norsk påvirkning og god tilgang til informasjon. Norges fotballforbund – NFF – var fullverdig medlem i UEFA. En norsk representant satt i UEFAs ledelse, og mange små UEFA/EU-stater hadde sammenfallende interesser. Norsk tilpasning ble en del av en prosess som skapte ny rettsforståelse i dialog med Kommisjonen. Det skapte et uvanlig utgangspunkt for norsk tilpasning til EU.

Forskningsmodell, design og metode

I motsetning til de fleste studier av europeisering i Norge er foreliggende case godt egnet til å belyse forskjeller mellom ensidig og gjensidig tilpasning. Ensidig tilpasning betyr at nasjonale aktører ganske enkelt tilpasser seg nye regler (Ladrech 1994; Radaelli 2000). Ofte vil det også skapes ny dynamikk mellom lokale aktører, fordi nye regler kan endre styrkeforholdet mellom dem (Knill og Lehmkuhl 2002). Det preger første fase av den prosessen vi studerer her. Imidlertid kan også nasjonale interesser være med på å påvirke, og utvikle forståelse av, handlingsrommet gjennom deltakelse i løpende prosesser på EU-nivå. Det preger andre fase av prosessen, der norske aktører blir involvert i læring som gir ny forståelse av rammene for nasjonale tilpasningsprosesser og mulige utfall. I begge faser er det derfor viktig å få tilgang til sentrale aktørers synspunkter og argumenter, og hvordan disse justeres og endres underveis på de tre hovedområdene for tilpasning. Spørsmål om overgangsregler, nasjonale spillekvoter og salg av medierettigheter er ulike saksområder, men likevel forbundet med hverandre i sektoren. Artikkelen utnytter en rekke forskjellige datakilder; både aviser, offentlige dokumenter og dybdeintervjuer med seks sentrale aktører.

Etter Bosmandommen fikk de tre konkrete saksområdene utstrakt medieoppmerksomhet i flere norske aviser. Avisene har gitt tydelige beskrivelser av

hendelser som har vært sentrale for norske aktører. Den offentlige dokumentasjonen har vært viktig for å stadfeste tidspunkter for vedtak og hendelser. I tillegg har dokumenter gitt mer håndfast dokumentasjon. Ikke alle offentlige dokumenter var allment kjent; etter søknad ble det innvilget innsyn i en rekke sentrale interne dokumenter.

Avisartikler og dokumenter dannet grunnlaget for intervjuguidene. Samtidig har de vært brukt for å sjekke informantenes troverdighet og pålitelighet. De seks informantene utgjorde et strategisk utvalg. De besitter en inngående kunnskap og er velinformerte om temaområdet. De representerer også ulike roller og perspektiver (Andersen 2006). Intervjuene er gjennomført med tidligere visepresident i UEFA, tidligere generalsekretær i NFF, administrerende direktør i Norsk Toppfotball (NTF) som organiserer klubbene i Tippeligaen og Adeccoligaen, forbundsleder i Norske idrettsutøveres fagforbund (NISO), en representant fra offentlige myndigheter, og en representant som satt i overgangsutvalget etter Bosmandommen.

Hovedproblemstillingen er hvordan politikktutformingsprosessen i norsk fotball kan ses i lys av utviklingen av ny rettsforståelse på EU-nivå i perioden 1995–2010. For å skaffe oss en første oversikt foretok vi først en *åpen tematisk koding*, der vi identifiserte og systematiserte observasjoner og argumenter som gikk igjen på tvers av samtaler. Slik fikk vi et første inntrykk av fellestrekk og forskjeller mht. den enkeltes opplevelse av sentrale utfordringer. Det var viktig å fange opp endringer som skjedde underveis. Den *analytiske kodingen* (Charmaz 2006:60–66) tar utgangspunkt i informantenes egen kategorisering av ulike utfordringer og muligheter med sikte på å belyse forholdet til EUs konkurranseregler. Gjennom fyldige sitater der informantene kommer til orde illustrerer vi hvordan utsagn brukes til å dokumentere teoretiske poenger og konklusjoner. Teoretisk validering etableres gjennom å sjekke konsistens på tvers av datakilder, på tvers av informanter med ulike ståsted og gjennom kritisk drøfting med kollegaer med god innsikt på det empiriske og teoretiske feltet.

Bakteppe: EU, UEFA og europeisk fotball

Europeisering er ikke noe nytt fenomen i fotballen. Gjennom UEFA hadde fotballen et europeisk regelverk som opererte forholdsvis uavhengig av EU frem til Bosmandommen i 1995. Den økte kommersialiseringen av idretten og etableringen av EUs indre marked skapte imidlertid noen koplinger til EUs økonomiske lovverk, selv om idrett ikke var en del av EUs kompetanseområde (Ekker og Thune 2004). Utviklingen i profesjonell idrett førte til at utøvere i ulike idretter gikk til både nasjonale

og europeiske domstoler for å styrke sine rettigheter allerede fra 1970-tallet. Slike saker dannet bakteppet for Bosmandommen i 1995.

EU og profesjonell idrett før Bosmandommen

Et viktig eksempel er fra sykkelporten (Walrave og Koch v. Association Union Cycliste Internationale, 1974), der EF-domstolen slo fast at i) idrettens regelverk falt inn under EF rettens anvendelsesområde så lenge det omfattet økonomisk aktivitet, ii) at forbud mot diskriminering også gjaldt internasjonale idrettsorganisasjoners egne regelverk, men også iii) at forbud mot utlendinger i lagidretter med “en ren sportslig interesse” ikke stred mot EF-retten.

En annen viktig sak fra 70-tallet (*Dona v. Mantero*, 1976) hadde direkte implikasjoner for fotballfeltet fordi den dreide seg om det italienske fotballforbundets forbud mot bruk av utlendinger i ligaen. Dommen konkluderte med at både profesjonelle og halvprofesjonelle fotballspillere ble omfattet av EF-retten; og at nasjonale idrettsorganisasjoners regelverk var i strid med EF-retten dersom de forbød utlendinger å delta i profesjonell og halvprofesjonell fotball.

Ettersom denne dommen avgjorde at profesjonelle og halvprofesjonelle fotballspillere var omfattet av EF-traktatens fri-flytprinsipper, startet UEFA innledende forhandlinger med Kommisjonen om lovlig å begrense antall utlendinger på klubbtag. Fra 1978 ble flere ulike løsninger presentert, og i 1990 endte man opp med en såkalt “Gentlemen’s agreement”. Dette medførte at UEFA etablerte en “3+2-regel”, som la inn restriksjoner for antall spilleberettigede utlendinger klubber kunne ha i ligaturneringer i regi av UEFA. Man hadde kun lov til å ha 5 spilleberettigede utlendinger, hvor 2 av utlendingene måtte ha spilt for en klubb i det respektive land i minimum fem sammenhengende år. Meningen var at denne regelen skulle utvides på 1990-tallet.

Bosmandommen – et veiskille

I 1995 falt Bosmandommen, den mest omtalte idretts- og fotballrelaterte saken som har blitt brakt inn for EU-domstolen. Den markerte et skifte i organiseringen av europeisk fotball. Selv om selve dommen i første rekke dreide seg om spillerkontrakter og overgang mellom klubber i to land, fikk dette konsekvenser på tre områder: alle overgangsordninger, nasjonale kvoteordninger, og salg av medierettigheter. De omfattende konsekvensene skyldtes at dommen gjorde det klart at profesjonell fotball i Europa falt under EUs regler for det indre marked. Kommisjonen, som fungerer som en

vokter for traktatene, ble derfor engasjert i å sørge for at fotballsektoren respekterte avgjørelsen.

EUs økte oppmerksomhet i forhold til idretts- og spesielt fotballfeltet skapte en ny dynamikk. I første fase framstod Kommissjonen som en aktivist på vegne av EUs konkurranseregime (Fligstein 2008). En regelbasert europeiseringsprosess kom i gang, og utløste interessekonflikter som påvirket den nasjonale tilpasningen til EU-regimet. Nedenfor skal vi se nærmere på hvordan norske aktører, som gjennom EØS er bundet av EUs konkurranseregler, reagerte på Bosmandommen, og EUs økte fokus på spillerkontrakter og medierettigheter.

Fase 1: Bosmandommen og motvillig norsk tilpasning

Bosmandommen slo ned på kompensasjonsordninger etter endte spillerkontrakter og UEFAs kvoteregler for klubbkamper. FIFAs tidligere regelverk fastslo at en klubb måtte kjøpe rettighetene til spillernes foregående klubb for å få overført lisens. Denne ordningen gjaldt selv om kontrakten var utløpt, ettersom den nye klubben ikke kunne ta i bruk spilleren før lisensen var overført (Ekker og Thune 2004). Dommen fastslo at slik økonomisk kompensasjon ved overganger var brudd på EUs fri flyt av arbeidskraft.

Overgangsordninger og utenlandskvoter

Dommen førte til at klubber ikke kunne kreve overgangspenger for spillere med utløpte kontrakter som ville spille for en annen klubb. Samtidig tillot dommen alle fotballspillere innenfor EU/EØS fritt å spille i det land de selv ønsket, og utfordret derfor UEFAs 3+2 regel. Dommen har dermed hatt betydelig innvirkning på overgangssystemet og kampreglenes nasjonalitetskvoter i europeisk fotball.

Den første virkningen av Bosmandommen var at man i alle land innen EU/EØS måtte revidere reglene, slik at de ikke var til hinder for fri flyt av arbeidskraft. De fleste land valgte å tilpasse sine regelverk for både nasjonale og internasjonale overganger. NFF valgte imidlertid å opprettholde eksisterende kompensasjonssystem innenfor egne grenser (Henmo 1997). I Norge innførte man dermed kun vederlagsfrie overganger ved salg av spillere til EU/EØS-land. Beslutningen om dette ble tatt på Fotballtinget i mars 1996 (*Informant, 24. januar, 2010*²). Tidligere president i NFF Per Ravn Omdal sa til *Aftenposten* etter avgjørelsen: “De små klubbene må fortsatt få kompensasjon og dermed motivasjon til å utvikle talenter” (Nesbø 1996:54).

² E-post fra Stig Ove Sandnes på vegne av Forbundstinget

Bosmandommen fikk også konsekvenser for regelverket som begrenset antall utenlandske spillere på et lag. Domstolen forbød diskriminering mellom EU/EØS-borgere, og nedla derved forbud mot nasjonale utlendingskvoter for spillere fra EU/EØS-land. På den annen side var det ingenting som hindret begrensninger på spillere fra land utenfor EU/EØS. På Fotballtinget i mars 1996 skjerpet man derfor regelverket for antall tillatte utlendinger fra land utenfor EU og EØS, til én per lag (*Informant, 24. januar, 2010*). Generelt ønsket NFF å bevare den lokale forankringen. Omdal uttalte til *Dagbladet* den 1. mars 1996: “Vi har 220 000 ungdommer under 16 år som spiller fotball i Norge. En god del av dem har som mål å spille toppfotball. Sperrer vi dem (ved stor bruk av utenlandske spillere), mister vi noe verdifullt” (Jarlsbo 1996:26).

Aktørene i norsk fotball aksepterte den nye utlendingskvoten, men opprettholdelsen av kompensasjonsordninger etter utløpte kontrakter skapte sterke reaksjoner. NFF ble beskyldt for å opptre konservativt i tilpasningen til det internasjonale regelverket.

... salg til utlandet blei den første konsekvensen av det, at du da ikke etter endt kontrakt kunne ta betalt for en spiller som gikk da til en utenlandsk klubb. Det innebar, slik jeg ser det, til at man på den tiden var litt konservative og tenkte at nå prøver vi å beholde dette systemet i Norge... (*Informant, 26.november 2009*³).

Mediedekningen fra årene 1996–97 viser store meningsforskjeller innen norsk fotball. Både spillere og agenter hadde hissige utspill mot sin moderorganisasjon. Daværende leder av NISO Morgan Andersen sa følgende til *Aftenposten* om det norske systemet: “Vi mener at idrettens organisasjonssystem er som slavehandel, bortsett fra at spillere får betalt” (Nesje 1997:25).

Norske myndigheters synspunkter på Bosmansaken kan sies å ha vært noe motstridende. På den ene siden mente de at EF-rettens avgjørelse var juridisk riktig, ettersom regelverket til den europeiske fotballen stred mot internasjonal og nasjonal arbeidsrett. “I hele EU-området, også i Norge, har spillerne vært klubbens eiendom selv etter kontraktsslutt, og det har nærmest vært slavekontrakter” (*Representant for offentlige myndigheter, intervju, 23. desember 2009*). På den annen side fremhevet myndighetene idrettens selvstyre. Det begrenser anledningen til å involvere seg i detaljstyring på fotballfeltet.

³ Representant fra overgangsutvalget etter Bosmandommen, utnevnt av NFF

Myndighetene valgte i praksis å la selvstyreprinsippet veie tyngst, selv om de prinsipielt var på EUs side. I mediene fra 1996 diskuteres imidlertid danske myndigheters press på dansk fotball, som hadde ført til full liberalisering. Handelsministerens informasjonsleder Arthur B. Knutsen svarte *Dagbladet* på forespørsel om å involvere seg i Bosmansaken på lik linje som danske myndigheter med dette: “Saken ligger i idrettens hender. Det er snakk om disiplin i egne rekker” (Thorsen 1996:26). Saken endte til slutt med at systemet med binding etter utløpte kontrakter ble avskaffet også innenfor Norges grenser. Det ble vedtatt på Fotballtinget i mars 1998 (*Informant, 24. januar 2010*).

Norske spillere var populære på overgangsmarkedet før Bosmandommen. Hovedgrunnen til dette var at de holdt et bra nivå i forhold til prisen. Fem år etter dommen bidro fri-flytmekanismene til en økning av antall fotballspillere som gikk til utlandet. Toppnivået på 89 nordmenn i utlandet ble oppnådd i 1999 (Goksøyr og Olstad 2002). “Det var lønnsomt å bytte klubb til utlandet. Så indirekte så fikk du en ikke-intendert effekt ved å opprettholde systemet i Norge” (*Informant, 26. november 2009*).

Selv om ganske mange nordmenn lyktes i utlandet, gikk antallet drastisk ned etter århundreskiftet (Goksøyr og Olstad 2002). Det var også en tendens til at norske eliteseriekubber økte bruken av utlendinger. De norske markedene ble liberalisert, og åpnet opp for alle EU/EØS-borgere. Utlendingsandelen i *Tippeligaen* var på det høyeste oppe i 37,5 prosent i 2005–2006. Det var samme nivå som de største ligaene i Europa: Frankrike, Spania og Italia (Gammelsæter og Jacobsen 2007). En del av bakgrunnen for den økte utlendingsandelen var at investorer og klubber så muligheten til raske inntekter og rask fremgang:

Det er klart at de investorene, de har sett muligheter i å investere i unge, utenlandske spillere, som videreutvikles her også selges for en dyrere penge.... og enkelte klubber har nok sett muligheten av å få raskere framgang, og kjøpt seg til kortsiktig resultater fra et mye større marked enn det norske ville vært (*Informant, 27. november 2009*⁴).

De første reaksjoner fra Norges Fotballforbund var preget av en viss motvilje mot EUs økte rolle i fotballen. Tilpasningen var begrenset, og fokuserte hovedsaklig på overgangsordninger og utenlandskvoter. I kjølvannet av den første diskusjonen om Bosmandommen ble det imidlertid klart at implikasjonen for norsk fotball gikk videre

⁴ Administrerende direktør for Norsk Toppfotball

enn dette på to viktige områder: spillerkontrakter og medierettigheter. Spillere, agenter og klubber ble pådrivere i den videre europeiseringen av norsk fotball.

Konsekvenser for spillerkontrakter og salg av medierettigheter

Det nye klimaet etter Bosmandommen styrket spillernes rettigheter i Norge. Både klubber og spillere ble mer bevisste sin rolle som arbeidstaker og arbeidsgiver. Det førte også til større kontraktsbevissthet. Etablering av langtidskontrakter var vanlig praksis i klubbene som bandt spillerne over mange år. NISO og LO-forbundet, som NISO var tilsluttet gjennom Norsk Tjenestelag (NTL), mente det ikke var anledning til å opprettholde en slik praksis i norsk fotball. Argumentet var at spillere på toppnivå måtte regnes som profesjonelle, og dermed arbeidstakere etter Arbeidsmiljøloven. Tariffavtaler ble diskutert i norsk fotball, som mottrekk mot klubbenes kontraktsordninger. Konkurranseregulerende ordninger, som en tariffavtale, mente partene trolig ville få aksept i EU-retten (Tangnes 1996:28).

I 2000 kom en slik tariffavtale i stand, og ble kalt "Overenskomsten". Denne avtalen regulerte forholdene mellom partene LO/NISO og NHO/klubbene (NISO 2008). NFF signaliserte liten forståelse for denne ordningen og ønsket helst å regulere arbeidsbestemmelsene innenfor egne juridiske rammer. Selv om dette egentlig var en sak mellom arbeidstakersiden (NISO og LO) og arbeidsgiversiden (klubbene og NHO), ønsket forbundet å ta del i forhandlingene.

NFF sier hele tiden at dette har vi ikke noe med, men så har de jo vært der, enten de har sittet inni rommet og vært en del av delegasjonen, eller så har de sittet på et bakrom, og på en måte holdt litt styr på hva som har skjedd i forhandlingene. Så det er helt tydelig at de hvert fall tidligere, har de kanskje ikke vært så interessert i å opprette en sånn tariffavtale. De er heller sånn at ... bestemmelsene heller skal ligge i sånt foreningsrettslig regelverk. Det er veldig tydelig tror jeg (*Informant, 4. desember 2009*⁵).

Det andre viktige området var salg av medierettigheter. Denne økonomiske bevisstheten, som ble styrket med et friere marked i norsk fotball, ble også synlig innenfor mediesektoren fra slutten av 1990-tallet. Dette skjedde samtidig som EU la press på UEFAs salgspraksis i forbindelse med *Champions League* (Niemann og Brand 2008). Norske toppklubber reagerte på at NFF satt med rettighetene til *Tippeligaen* og *Adeccoligaen* og solgte rettighetene kollektivt på vegne av klubbene. Tidligere generalsekretær i NFF Karen Espelund trekker frem solidaritetsaspektet for å forklare

⁵ Forbundsleder i NISO

hensikten bak en slik kollektiv salgspraksis. “Alle er vinnere av et kollektivt system” (*Espelund, intervju, 15. oktober 2009*). Klubbene mente derimot at de fikk for lite og krevde mer:

... klubbene mente jo at det var helt feil at forbundene skulle ha eierskap til dette og få inn pengene, for så på en måte bestemme sjøl hvordan disse pengene skulle brukes... man utvikla på en måte tippeligakonseptet, og når du inviterer da, altså hvem er det som inviterer til kamp. Jo det er dem lokale klubbene. Så det ble på en måte en skyttegravskrig hvor klubbene sa at vi har arenaen, vi inviterer. Det som skjer innafor her det er vårt, mens fotballforbundet sa at det blir jo ikke noen konkurranse for vi eier konkurransen, så da må dere arrangere konkurranse sjøl for den konkurransen er vår. Og der ble man liksom stående (*Informant, 27. november 2009*).

Siden 1980-tallet hadde det skjedd store endringer i medieindustrien. Antallet aktører økte, fotball ble stadig mer populært, og etterspørselen etter kampsendinger ble stor. Det dreide seg etter hvert om store kommersielle verdier, men på dette området var forholdet til EUs konkurranselovgivning uklar (van Rompuy og Pauwels 2009). I europeisk idrett, inkludert fotball, var det en etablert praksis at forbundene har rettigheter til idrettsarrangement og tilhørende produkter, inkludert medierettighetene. Dette systemet omfatter salg til både betalingsmedier og allmenne medier, der man kun tilbyr potensielle kjøpere én eksklusiv pakke, som inkluderer hele ligaproduktet. Den overnevnte praksisen var problematisk av tre konkurranserettslige grunner:

For det første var det et spørsmål om eksklusivitet, hvor et TV-selskap innehar alle rettighetene. En slik eksklusivitet vil lede til negative konkurransemessige effekter mellom medieselskapene, og er i strid med forbudet mot konkurransebegrensende avtaler. For det andre kan kollektiv salgspraksis være konkurransebegrensende for klubbene (*Konkurransetilsynet 2009*). Dersom klubbene hadde solgt rettighetene individuelt, ville de mest attraktive klubbene ta en betydelig større inntektsandel. For det tredje kan det være problematisk med et foretaks dominerende stilling ved inngåelse av eksklusive tv-overføringsavtaler, der man de siste tiårene har sett en betydelig inntektsøkning. Bekymringen var at allmenne TV-kanaler ikke ville ha mulighet til å kjøpe og sende viktige idrettsbegivenheter for hele befolkningen (Ekker og Thune 2004).

Konflikten om medierettigheter kom på et tidspunkt da inntektene hadde skutt kraftig i været. Fotballforbundet solgte rettighetene til medieselskapene som én eksklusiv pakke og det gjorde at den kommersielle verdien økte ytterligere. Omdal sier til *Aftenposten* etter TV-avtalen i 1998: “Det har vært mange om benet, noe som har gitt

oss god oversikt over markedet og visshet om at vi har fått en rimelig pris...” (Kirkebøen 1997:42).

I 1998 og i 2001 ble rettighetene solgt til NRK og TV2, selv om andre medieselskaper hadde lagt inn større bud. Valget har sammenheng med at flest seere da får tilgang til kampene. En slik praksis skapte imidlertid debatt blant medieselskapene som hadde lagt inn høyere bud. Informasjonsdirektør i TV-Norge, Lasse Gimnes, uttalte til *Aftenposten* etter nederlaget mot NRK og TV2 i 1997: “Jeg gratulerer NRK og TV 2 med avtalene, men mener at fotballtoppene rett og slett har lurt resten av fotball-Norge for 50 millioner kroner som vi var villig til å betale utover det de andre fikk tilslaget på” (Kirkebøen 1997:42). Medieselskapenes og klubbenes motforestillinger mot forbundets salgspraksis førte likevel ikke til endringer i denne perioden. Det ble imidlertid lagt et tydelig press på Fotballforbundet, som fikk betydning i den påfølgende perioden.

Europeisering, ensidig tilpasning og nye spørsmål

Utgangspunktet for den første fasen var en avgjørelse i EU-domstolen, som krevde en tilpasning av norsk regelverk. Alternativet var at Norges fotballforbund og klubber kunne bringes inn for EFTA-domstolen. Det var imidlertid et nytt område for EUs konkurranserett, og norske myndigheters vektlegging av idrettens selvstyre skapte et spillerom for norsk fotball. Norges fotballforbund forsøkte i første omgang å begrense effektene av nye EU-krav – europeiseringen – men koplingen til liberal markedsregulering ga økt tyngde til aktører som ønsket sterkere gjennomslag for markedsmekanismene. Denne kombinasjonen av motvillig tilpasning til formelle endringskrav og ny dynamikk som endrer styrkeforholdet mellom nasjonale aktører er ganske typisk for ensidig europeiseringsprosesser (Knill og Lehmkuhl 2002; Bulmer 2005). Det er også ganske typisk for måten europeisering skjer på i et EØS-land. Det spesielle med denne saken er at det var lignende reaksjoner i mange andre land (García 2007). Grunnen var at avgjørelsen kom i form av en dom, og ikke som et resultat av en politisk prosess. EU-landene havnet derfor i samme situasjon som EØS-landene: de sto overfor ett nytt regime de ikke hadde vært med på å forhandle frem. I slike situasjoner er det naturlig at Kommissjonen kommer under press for å finne mer akseptable løsninger.

Fase 2: Gjensidig tilpasning på EU-nivå – ny kontekst for nasjonale prosesser

Endringene på EU-nivå frem til 2000 medførte en liberalisering av norsk profesjonell fotball, i den forstand at markedsprinsipper dels fikk gjennomslag og dels skapte spenninger og debatt. I denne perioden var norsk tilpasning preget av klassisk europeisering: det dreide seg om regelbasert tilpasning til eksterne krav, selv om lokale aktører påvirket flere av særtrekkene ved utfallet i Norge. Samtidig begynte EU i økende grad å søke dialog og forhandlinger med UEFA (i en periode da nordiske representanter hadde sentrale roller i UEFA). EUs anerkjennelse av idrettens egenart og dens sosiale og kulturelle verdier åpnet for dialog mellom Kommisjonen, UEFA og nasjonale fotballaktører. Det skapte en ny ramme for norsk tilpasning, der europeiseringsprosessen involverte samspill mellom prosesser på ulike nivå. Indirekte deltakelse på EU-nivå ga informasjonsrikdom og økt strategisk innsikt blant sentrale aktører i norsk fotball.

Tilpasningen mellom EU og UEFA bar preg av at Kommisjonen var villig til å endre sin tolkning av eksisterende regelverk forutsatt at UEFA gjennomførte de nødvendige endringene i sitt regelverk. Denne gjensidige tilpasningen gjaldt særlig tre områder. I mars 2001 ble Kommisjonen, FIFA og UEFA enige om nye retningslinjer for internasjonale spilleroverganger (EU-kommisjonen 2001a). UEFAs vedtak i 2005 om at alle klubber fra og med 2008–09 måtte ha 8 lokalt/nasjonalt utviklede spillere i en spillerstall på 25, førte til forhandlinger med Kommisjonen. I mars 2008 konkluderte Kommisjonen at UEFAs regler var kompatible med EUs regelverk (EU-kommisjonen 2008). Kommisjonen aksepterte deler av UEFAs regelverk for mediedekning av fotball allerede i april 2001 (EU-kommisjonen 2001b), men tar stilling til nasjonale fotballforbunds (og UEFAs) avtaler om salg av medierettigheter sak for sak. Kommisjonen åpnet for samlet salg av medierettigheter under visse betingelser, men siden 2004 har nasjonale konkurransetilsyn hatt myndighet til å se på slike saker (Konkurransekommissær Almunia, i Europaparlamentet 1. juli 2010).

Nye norske overgangsregler

Parallelt med utviklingen på europeisk nivå ble det norske overgangsreglementet utredet i regi av NFF. Her var flere aktører inkludert i forhandlingene; NISO, norsk toppfotball og kvinnefotballen. Prosessen rundt nytt overgangssystem ble oppfattet som vanskelig, men man forsøkte å finne gode løsninger.

... [Vi] diskuterte hva man skulle gjøre i forhold til overgangssystemet. Det var en veldig faglig utfordring. For det var nok en generell oppfatning om at dette

var noe herk, som EU-domstolen hadde påført fotballen. Men man tok dette konstruktivt, at det var noe man måtte forholde seg til, som man måtte prøve å finne gode løsninger på (*Informant, 26. november 2009*).

De nye overgangsbestemmelsene, etter FIFAs prinsipper, ble vedtatt i Norge på Fotballtinget i mars 2002 (*Informant, 24. januar, 2010*). Klubbene ble pålagt å innføre kompensasjon for trening og utdanning av spillere mellom 12 og 21 år. Klubber med spillere i dette alderspennet opparbeider seg et kompensasjonskrav for hvert år spilleren har tilhørt klubben. Kravet faller bort når spilleren fyller 23 år. Ved klubbskifter før spilleren har fylt 23 år, uavhengig om spilleren er kontraktsløs, må ny klubb betale kompensasjon til den eller de klubbene spilleren har tilhørt. En annen nyordning var innføring av såkalte overgangsvinduer, som kun tillot to overgangsperioder i året (Leren 2004).

De nye overgangsreglene skapte debatt i norsk fotball. Særlig NISO stod på motstandslinjen. Utdannings- og kompensasjonsreglene ble et hett tema: “Det er veldig tydelig at Norges fotballforbund mener at den beste måten å gi penger på nedover i systemet er gjennom en kompensasjon, som egentlig hindrer de yngste spillerne når de skifter klubb” (*Informant, 4. desember 2009*). I 2004 gikk NISO til arbeidsretten fordi de mente de nye bestemmelsene om utdanningskompensasjon stred mot Overenskomstens § 4 (Leren 2004). I denne bestemmelsens første ledd står det: “Etter kontraktperiodens utløp har spillerne rett til fri overgang til annen klubb – under forutsetning av at arbeidstakerne har oppfylt sine forpliktelser overfor klubben” (NISO 2008).

Overenskomsten § 4 er basert på Bosmandommen, og gir rett til vederlagsfritt klubbytte etter endt kontrakt. NFFs regel er derimot basert på FIFAs overgangsregler, der EU-kommisjonen har vært sentral i utviklingen av reglene. I arbeidsretten var det derfor spørsmål om NFFs regler kunne anvendes, ettersom klubbene gjennom gjeldende overenskomst var forpliktet til å la spillere gå vederlagsfritt. NISO vant på et punkt og NFF på et annet. NISO fikk aksept for at partene selv hadde rett til å legge premissene for arbeid og tariffavtalerelaterte spørsmål. NISOs argument om at NFFs nye regler var i strid med EF-retten, med henvisning til Bosmandommen, fikk imidlertid ikke støtte. Rettstilstanden var endret og Kommisjonen hadde akseptert unntaksbestemmelser som bidro til å utvikle utøvere. En konsekvens var at klubbene, som medlemmer av NHO, måtte forhandle med NISO, før klubbene kunne kreve utdanningskompensasjon (Leren 2004).

... det vi mente da var at overgangsreglene var i strid med den bestemmelsen. Og det kom det jo en avgjørelse på i arbeidsretten, som var ganske uklart egentlig, som kanskje ikke helt tok stilling til det. Vi mente vel at vi hadde vunnet frem på noe og motparten mente at de hadde vunnet frem på noe. Så det ble liksom litt stående” (*Informant, 4. desember 2009*).

Overgangsvinduene ble aldri brakt inn for domstolene, men samme argumentasjon ble brukt her. På NISOs hjemmeside stod det etter at de nye reglene ble vedtatt:

Innføring av overgangsvinduer vil stride mot Fotballoverenskomsten. Har en spiller avsluttet sitt forhold til en klubb skal spilleren ha mulighet til å finne seg en ny arbeidsgiver. Denne retten kan ikke begrenses til to overgangsperioder i året (*Johannessen 2002*).

Omkamp om kvoteregler

Diskusjonen om kvoteregler har gått fra å dreie seg om utenlandske spillere til innføring av kvoter for “lokalt utviklede spillere”. Det har vært en intern prosess innen fotballen. En annen sak som kom opp i tilknytning til nye EU-rammer var diskusjonen om lokale versus internasjonale spillere. En forhøyet utlendingsandel i norsk fotball, samt dårlige resultater, vekket stor bekymring blant norske fotballedere, også i toppklubbene. Forhandlingsrunder ble derfor innledet for å løse dette. Prosessen endte med en endring av utenlandskvoten for spillere fra tredjeland. Den hadde variert fra én til tre spillere etter innføringen i 1996, og ble nå erstattet med regelen om “lokalt utviklede spillere” (LUS). Denne regelen ble vedtatt på Fotballtinget i mars 2008, men skapte ingen endelig avklaring (*Informant, 24. januar 2010*).

... regelen ble vanskelig å håndtere og krevde mye fotarbeid også ble den jo stadig på et vis uthulet. Hadde du først fått arbeidstillatelse i et EU/EØS-land, ja da er det jo åpent for alle. Så med andre ord hadde først en ikke-EØS spiller kommet seg inn i en europeisk klubb, så var han utenfor kvoten (*Espelund, intervju, 15. oktober 2009*)

LUS-regelen er basert på UEFAs regel om “local home grown players”. Den innførte kvoter på et minimum antall nasjonale spillere for en spillertropp. Samtidig ble det et tak for hvor mange spillere en spillertropp kunne utgjøre. Hensikten var å begrense bruken av “frie” utenlandske spillere, uten at det skulle stride direkte mot EUs lovgivning. I Norge var Forbundsstyrets mål å øke antall LUS-spillere og dermed redusere antall “frie” spillere til 9 fra og med 1.1.2010. Regelen som bygger på UEFAs “home grown players” har vært omstridt i europeisk fotball. Den ble innført med en fare for å ende i retten. UEFA har prøvd ut regelen gradvis, og startet med en 2+2 regel, der 2 spillere måtte være klubbutviklede og 2 forbundsutviklede. For 2007/2008 sesongen

var det 3+3, og i 2009/2010 oppskalerte man regelen til 4+4, som vil si til sammen 8 utviklede spillere på lokalt eller nasjonalt nivå.

Omdefineringen av kvotesystemet har etter hvert blitt akseptert av EU. I Norge ble regelen innført med en kvote på 14 nasjonale spillere. Den var således strengere enn UEFAs regel. UEFA senket også taket på en spillertropp fra 40 til 25 spillere, og dette ble overført til Norge.

... vi innførte jo da det nye systemet da bygd på UEFAs prinsipper, men da med en høyere andel lokalt utvikla kvote. Den er vel på 14 tror jeg. Altså 14+11 regelen av en stall på 25. Og det gjorde jo da at det var likegyldig om du kom fra Senegal eller fra Tyskland. Du ble kalt ikke-utvikla, så lenge du ikke hadde vært i en norsk klubb i de utviklingsårene. For det er jo det som har vært utfordringa hele veien, er jo å finne ordninger som ikke strider med fri flyt kravene til EU (*Espelund, intervju, 15. oktober 2009*).

Ny strid om medierettigheter

Salg av medierettigheter har vært en omfattende forhandlingsprosess, der både kommersielle aktører og myndigheter har vært involvert i tillegg til fotballens interessenter. Striden mellom klubbene og NFF om medierettigheter kom inn i en ny fase tidlig på 2000-tallet. Hvem som egentlig eide rettigheter til et arrangement hadde aldri blitt avgjort juridisk. Under Idrettstinget i mai 2003, ble det for første gang vedtatt eierskapsbestemmelser for arrangement, basert på tidligere praksis (Flågan, Nitter og Svendsen 2004). I § 14-1 i Norges idrettsforbunds bestemmelser annet ledd står det: “Et særforbund har eiendomsretten til de særidrettsarrangementer det selv arrangerer og til særidrettsarrangementer som er en del av et konkurransesystem regulert av særforbundets regelverk” (*Rettighetsbestemmelser i idretten, 2007*).

Foreningsrettslig har man derfor fastslått at særforbund har rettigheter til idrettsarrangement når det inngår i et større system. På denne måten fratas klubbene slike rettigheter, og det omfatter seriesystem som *Tippeligaen* og *Adeccoligaen*. I tredje ledd står det i tillegg: “Retten til arrangement innebærer... retten til å utnytte de økonomiske muligheter som arrangement gir grunnlag for, herunder retten til å stille vilkår for mediernes dekning av arrangementet” (*Rettighetsbestemmelser i idretten, 2007*).

På tross av denne foreningsrettslige avgjørelsen fortsatte striden mellom NFF og NTF om salg av rettighetene til tippeligakampene. Den tilspisset seg i siste del av 2004. NTF startet da arbeidet med å utarbeide nye anbudsdokumenter. De opprettholdt sine krav på rettighetene. Olav Bokstap fra NTF sier til NTB: “Vi må ta høyde for at NFF

ikke vil gi oss forhandlingsretten, og derfor lager vi disse anbudsdocumentene” (Skaar 2004). Konkurransetilsynet støttet toppfotballens rettighetssyn og medieselskapenes syn på eksklusivitet. Kollektivt salg stred med konkurranseloven, og at man helst så at rettighetene ikke ble solgt eksklusivt, men i flere pakker (*KNIPEN* 2004:4). Likevel ble rettighetene i 2005 solgt kollektivt og eksklusivt av NFF.

Toppklubbene fikk en større andel av inntektene, mens rettighetene fremdeles ble liggende hos NFF. Fordelingsmodellen ga NTF 87,5 prosent av inntektene fra salget av seriefotballen og NFF fikk 87,5 prosent av inntektene på cup og landslagsfotballen (Farshchian 2007:52). Når rettighetsdisputten ble lagt til side, var det først og fremst en økonomisk årsak til det. Både tidligere generalsekretær i NFF Karen Espelund og administrerende direktør i NTF Niels Røine ga uttrykk for at det har vært fornuftig med kollektivt salg av medierettigheter, for å maksimere verdiene.

... vi brukte et bilde på det, har du en tomt med en firemannsbolig på, så kan du selge de fire leilighetene individuelt, men det er ikke sikkert at summen av det salget vil bli like stort som hele huset, tomte, for det kan tenkes at noen ønsker å utvikle noe annet der (*Espelund, intervju, 15. oktober 2009*).

Den nye medieavtalen, som ble forhandlet frem 17. juni 2005 skapte, trass i enigheten om nye fordelingsmodeller, nye gnisninger mellom toppfotballen og forbundet. Den videre rettighetskonflikten etter milliardavtalen ble innledet med nye forhandlingsrunder mellom partene. Dette endte med etableringen av Fotball Media AS i 2007, som forvalter rettighetene. Her deler NFF og NTF rettighetene likt, og man har forhandlet frem et tiårig avtaleverk, som forhåndsmessig fordeler inntektene (*Informant, 27. november 2009*).

I denne prosessen har myndighetene vært sterkere til stede i den nasjonale fotballen. Myndighetene ønsket flere plattformer å vise fotballkamper på, og samtidig heve kvaliteten på produktet ved å fordele rettighetene på flere aktører. Konkurransetilsynet startet derfor igjen forhandlinger med NFF og uttrykte bekymring for eksklusivt rettighetssalg. TV-direktivet, som gir myndighetene mulighet til å velge ut 10 store nasjonale idrettsbegivenheter av “vesentlig samfunnsmessig betydning”, som må sendes på allmenne kanaler (EU-kommisjonen 2005), har derfor hatt liten betydning i Norge.

Nye rammer for nasjonale prosesser

Den siste fasen i norsk EU-tilpasning skjedde parallelt med, og var del av, en større prosess preget av gjensidig tilpasning mellom EU-kommisjonen og UEFA. Det gav norske aktører tilgang til løpende informasjon, og det faktum at EU åpnet for at verdier knyttet til idrett og frivillighet skapte ny forståelse av konkurranserettslige prinsipper i norsk profesjonell fotball. Indirekte delaktighet i prosesser på europeisk nivå åpnet for en aktiv revurdering av lokalt handlingsrom. Det skapte en ny ramme rundt forhandlinger og kompromisser, også mellom nasjonale aktører i norsk fotball. Nedenfor skal vi trekke sammen noen hovedpunkter i de prosessene vi har beskrevet i ulike faser, og knytte dem til en mer generell diskusjon om europeiseringsprosesser.

EU og norsk fotball: Tilpasning og medvirkning

Forhandlingene mellom EU-kommisjonen og UEFA førte frem til et kompromiss som ivaretok både EUs konkurranseregler og verdier som står sentralt i europeisk (og norsk) fotball. Norsk tilpasning til det nye reguleringsregimet, først i form av Bosmandommen og senere i form av det mer nyanserte kompromisset mellom UEFA og EU, viser at europeisering ikke nødvendigvis bare er et spørsmål om rene ovenfra-og-ned prosesser. Tilpasningen i Norge var ikke bare et resultat av hvordan norske aktører reagerte lokalt, men også av hvordan den europeiske fotballens aktører agerte på EU-nivå, gjennom UEFA. Første fase hadde lokalt spillerom fordi konsekvensene av Bosmandommen var noe tvetydige og måtte tolkes lokalt. Markedsprinsipper fikk til dels sterkt gjennomslag. Andre fase bar imidlertid preg av at norske aktører ble bedre informert om EU-systemet og lærte å utnytte spillerommet fullt ut, samtidig som Kommisjonen åpnet for en tilpasning til UEFA som la mer vekt på frivillighet og idrettens hensyn enn markedsprinsipper. I Norge endret dette maktforholdene mellom aktørene mht. spillerkontrakter og kvoter, og åpnet for at norske myndigheter utøvde større innflytelse over medierettigheter.

I første omgang utfordret EU selvstyret, solidaritetsmekanismene og den sportslige konkurranseevnen i europeisk, og norsk, fotball:

Spørsmålet er jo om EU skal ha fattet beslutninger som griper inn i den autonomien og hvor grensesnittet går mellom den sivile lovgivningen og med idrettens lovgivning. Det er jo det grensesnittet og konflikten har ligget på. Hvor tydelig ønsker EU å regulere, dels at det er en uavhengig og dels en autonom sektor, men dels også at den har noen helt særegne kjennetegn, som er helt annerledes enn markedet (*Espelund, intervju, 15. oktober 2009*).

Slike momenter forklarer hvorfor norske fotballedere så europeisering som en trussel. Begrensingen av “fri flyt av spillere” ved kompensasjonsordninger var en etablert mekanisme, som bygde på solidaritetsprinsippet. Formålet var å bevare sammenhengen mellom topp og bredde, og jevnbyrdig sportslig konkurranse, der også mindre klubber kunne være konkurransedyktige. Avstanden mellom NFF og EU kan illustreres gjennom en uttalelse fra tidligere generalsekretær i NFF Karen Espelund:

EU var jo i sin spede begynnelse veldig opptatt av det indre marked, og var en veldig markedsorientert handelsorganisasjon. Hvordan skal den type mekanismer og tenkning møte en virksomhet som overhode ikke har de karakteristikaene, selv om det er mye penger i det, og hvor det er andre strukturer (*Espelund, intervju, 15. oktober 2009*).

UEFAs posisjon må sees i sammenheng med organisasjonens interne politikk. Det er et europeisk forbund, der et flertall er mindre land. I fotballpolitisk sammenheng har de nordiske landene vært en sammensveiset og innflytelsesrik blokk (Goksøyr og Olstad 2002; Cooper 2004). Det var ingen norske representanter i reelle maktposisjoner i den europeiske fotballen før Per Ravn Omdal fikk en plass i UEFAs styre i 1992. Han ble valgt til visepresident i 1996. I denne perioden satt også svensken Lennart Johansson som president i UEFA. Den nordiske dimensjonen ble en sentral del av UEFAs politikk, med vektlegging av solidaritet og en jevnbyrdig konkurranse. Slike hensyn hadde bredt nedslag i mange mindre land.

Kommisjonens dialog med UEFA åpnet for norsk deltakelse i et felles forsøk på å få justert EU-regimet til UEFAs regelverk og prinsipper. Norske aktørers rolle ble derved utvidet, fra i første rekke å håndtere tilpasning til EUs regelverk, til å medvirke i utformingen av et kompromiss. Det nye overgangssystemet EU-kommisjonen og UEFA forhandlet frem i 2001 aksepterte prinsippet om kvoter for lokale/nasjonale spillere for å sikre utdanning. På denne måten nærmet EU seg UEFAs, og NFFs, interesser. Norges samarbeid med EU på dette området ble ivaretatt gjennom flere kanaler: en korporativ kanal gjennom UEFA, med Omdal i en sentral rolle, og i en viss grad gjennom de norske myndighetene. Tidligere generalsekretær i NFF Karen Espelund sier dette om Omdals betydning i holdningsendringen i norsk fotball: “Per har kontinuerlig kunnet holde oss oppdatert og latt oss teste ut og diskutere, og bruke hans både erfaring og autoritet og kontaktnett i forhold til det” (*Espelund, intervju, 15. oktober 2009*).

Prosessen frem til Lisboa-traktaten, som i Artikkel 165 gir fotballen aksept for flere punkter i eget regelverk (UEFA 2010), må sees i lys av interaksjon mellom nasjonalt og overnasjonalt nivå, mellom regulering og frivillighet, og mellom EU og

UEFA. Gjennom samtaler og forhandlinger med Kommisjonen om nytt overgangssystem ble det skapt rom for ny rettsforståelse, både på EU-nivå og nasjonalt. I den grad norsk fotballpolitikk i dag fremstår “likere” EUs politikk enn hva den gjorde for 15 år siden, skyldes det ikke minst at den nordiske dimensjonen, gjennom UEFA, har fått gehør i Kommisjonen. I dette eksemplet av europeisering oppnådde norske aktører en spesiell kopling til EUs interne prosesser gjennom norsk medlemskap i en alleuropeisk interesseorganisasjon som hadde en sterk posisjon som regulator innen fotball. Nedenfor skal vi kort drøfte noen generelle lærdommer i forhold til slike europeiseringsprosesser.

Europeisering krever gjensidig tilpasning og gode partnere

I EU-systemet står dialog og forhandlinger sentralt når det gjelder utviklingen av offentlig politikk. Politiske resultater gjenspeiler ikke bare hvor mye formell makt aktører har i EUs beslutningsprosesser. Selv på områder der EU-retten er klar og presis og EU har sterke styringsinstrumenter – og på ingen områder er disse sterkere enn i konkurranseretten – innebærer politikk gjerne et forsøk på å finne et kompromiss som alle de viktigste aktørene kan leve med. Dette gjelder særlig når nedslagsfeltet for reglene for det indre marked utvides og nye sektorer derved blir utsatt for europeisering. I europeisk profesjonell fotball fungerer UEFA som et reguleringsregime, som bygger på egne verdier knyttet til idrett og frivillighet. At EU og UEFA forhandlet frem et regime som begge kunne leve med var derfor ingen overraskelse. Den regelutviklingen som er drøftet ovenfor illustrerer to særpreg ved EU-politikken.

For det første innebærer politikktutvikling i EU ofte kompromisser, der EUs regelverk påvirker det nasjonale regelverket og nasjonal praksis påvirker EU-regimet. Bosmandommen skapte en ny rettsstilstand (uten en forutgående politisk prosess), men Kommisjonen viste seg villig til å samarbeide med UEFA om ny praksis i fotballsektoren. Denne type kompromiss er ikke unikt for sport: utvidelsen av EUs konkurranserett til offentlig sektor innebar en rekke sektorspesifikke unntak. Selv der prinsippene om fri konkurranse vinner gjennom, preges EU ofte av regler og unntak som begrenser det indre marked der nasjonale aktører vektlegger andre verdier og prioriteringer. Fotballen er et godt eksempel, fordi den blander kommersielle og ikke-

kommersielle hensyn, men denne sektoren er langt fra unik. Det uvanlige i dette tilfellet var at prosessen startet med en dom, og ikke en traktatsendring eller et direktiv.

For det andre viser fotballhistorien at EU ikke opererer i et internasjonalt politisk vakuum. EU er ikke den eneste internasjonale organisasjonen i Europa. En av grunnene til at EU-systemet er såpass heterogent som det er i dag, er at EU helt eller delvis har tatt over en rekke europeiske organisasjoner eller beveget seg inn på områder der andre organisasjoner også har kompetanse. EU overtok Den vesteuropeiske union og tilpasset seg NATO, og for passfri reising ble Schengen-systemet tilpasset Den nordiske passunionen. For fotballen har UEFA lenge vært en viktigere regelsettende overnasjonal organisasjon enn EU, og som i de fleste andre møter mellom EU og andre europeiske organisasjoner har resultatet vært kompromiss i politikktutforming. UEFA har lenge styrt profesjonell fotball i Europa, og har høy legitimitet og bred oppslutning.

Det er ikke uvanlig at norske aktører påvirker den lokale tilpasningen til EU-regelverket, og det er ikke uvanlig at EUs regelverk justeres når det “møter” spesielle sektorhensyn i medlemsstatene. Det uvanlige her er at norske aktører hadde god adgang til de overnasjonale beslutningsprosessene, og derfor utviklet god kunnskap om dynamikken på EU-nivå, hvilket ga dem større spillerom lokalt, og etter hvert også indirekte påvirkning i forhandlingene om EU–UEFA kompromissene. Der NFF og UEFA fremsto som Kommisjonens motspillere i 1995, ble de etter hvert langt på vei medspillere. Det norske regelverket er tilpasset EU og UEFA; regelverkene i EU og UEFA er gjensidig tilpasset hverandre. Gjennom UEFA – både som interesseorganisasjon og regime – fikk norsk og europeisk fotball gjennomslag for en rekke initiativ som gjenopprettet balansen mellom kommersielle og idrettslige prioriteter i profesjonell fotball. Denne utviklingen er selvfølgelig av stor interesse for norsk fotball, men det er også et godt eksempel på begrensningen ved EU som ren reguleringsstat og europeisering som rent ovenfra-og-ned fenomen.

Referanser

- Ahnfelt, Ellen og Johan From (1996) *Politisamarbeid og europeisk integrasjon: fremveksten av justis- og innenrikssamarbeid i EU, Europol og Schengen*. Oslo: Gyldendal.
- Andersen, Svein S. (1995) *Europeisering av politikk: Petroleum, indre marked og miljø*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Andersen, Svein S. (2000) "Utenforlandet i EU" *Nytt Norsk Tidsskrift*, 17 (3): 263–275.
- Andersen, Svein S. (2006) "Aktiv informantintervjuing" *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 22 (3): 278–298.
- Andersen, Svein S. og Kjell A. Eliassen (2001) *Making policy in Europe*. London: Sage.
- Andersen, Svein S. og Nick Sitter (2006) "Differentiated Integration: What Is It and How Much Can the EU Accommodate?" *Journal of European Integration*, 28 (4): 313–330.
- Andersen, Svein S. og Nick Sitter (2009) "The European Union Gas Market: Differentiated Integration and Fuzzy Liberalisation" i Gunnar Fermann (red.) *Energy and institution-building in Europe*. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag.
- Archer, Clive og Ingrid Sogner (1998) *Norway, European Integration and Atlantic Security*. London: Sage
- Bosman v Union Royale Belge des Sociétés de Football Association ASBL, C-415/93 (15. 12.1995). Tilgjengelig online: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61993J0415:DA:HTML> [Hentet 23. november 2009].
- Börzel, Tanja A. (1999) "Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanization in Germany and Spain" *Journal of Common Market Studies* 37 (4): 573–596.
- Börzel, Tanja A. (2010) "European Governance: Negotiation and Competition in the Shadow of Hierarchy" *Journal of Common Market Studies* 48 (2): 191–291.
- Bulmer, Simon (2005) "Theory on Europeanization" i Simon Bulmer (red.) *Europeanization: A Handbook for a New Research Agenda*. London: Palgrave Macmillan.
- Charmaz, Kathy (2006) *Constructing Grounded Theory*. London: Sage.
- Claes, Dag Harald og Bent Sofus Tranøy (1999) *Utenfor, annerledes og suveren? Norge under EØS-avtalen*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Cooper, Keith m.fl. (2004) *UEFA 50 years: 1954-2004 vol.1*. Nyon: UEFA.
- Dona v. Mantero, Case 13/76 (14.7.1976). Tilgjengelig online: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61976J0013:DA:HTML> [Hentet 23. november 2009].
- Dyson, Kenneth og Angelos Sepos (red.) (2010) *Which Europe: The Politics of Differentiated Integration*. London: Palgrave.
- Dyson, Kenneth og Martin Marcussen (2010) "Transverse Integration in European Economic Governance: Between Unity and Differentiated Integration" *Journal of European Integration*, 32 (1): 17–39.
- Dyson, Tom (2010) "Defence Policy: 'Temporal and Spatial Differentiation with Reformed Bandwagoning'" i Kenneth Dyson og Angelos Sepos (red.) *Which Europe: The Politics of Differentiated Integration*. London: Palgrave.
- EF-traktaten (u.å). *Samtlige bestemmelser*. Tilgjengelig online: <http://www.eu-plynsningen.dk/dokumenter/traktat/ef/alle/> [Hentet 20. 11.2009].
- Egeberg, Morten og Jarle Trondal (1999) "Differentiated Integration in Europe: the Case of EEA Country, Norway" *Journal of Common Market Studies*, 37 (1): 133–142.
- Ekker, Andreas Messelt og Henriette Hillestad Thune (2004) "Idrett og internasjonal rett" i Gunnar-Martin Kjenner (red.) *Idrett og juss*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Emerson, Michael, Marius Vahl og Stephen Woolcock (2002) *Navigating by the Stars: Norway, the European Economic Area and the European Union*. Brussel: Centre for European Policy Studies.
- Eliassen, Kjell A. og Nick Sitter (2003) "Ever Closer Co-operation? The Limits of the 'Norwegian Method' of European Integration" *Scandinavian Political Studies*, 26 (2): 125–144.
- EU-kommisjonen (2001a) *Outcome of discussions between the Commission and FIFA/UEFA on FIFA Regulations on international football transfers*. Pressemelding IP/01/314.
- EU-kommisjonen (2001b) *Commission clears UEFA's new Broadcasting Regulations*. Pressemelding IP/01/583.
- EU-kommisjonen (2005) *Fjernsyn uden grænser: Forslag fra Kommissionen om mere moderne regler for tv og tv-lignende tjenester i den digitale tidsalder*. Pressemelding IP/05/1573.
- EU-kommisjonen (2008) *UEFA rule on 'home-grown players': compatibility with the principle of free movement of persons*. Pressemelding IP/08/807.

- Eyre, Sebastian og Nick Sitter (1999) "From PTT to NRA: Towards a New Regulatory Regime" i Kjell A. Eliassen og Marit Sjøvaag (red.) *European Telecommunications Liberalisation: Too Good to be True*. London: Routledge.
- Farshchian, Aslan (2007) "Norske klubber får minst" *Aftenposten* 19/7.
- Featherstone, Kevin og Claudio Radaelli (2003) *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press.
- Fligstein, Neil (2008) *Euroclash: The EU, European identity and the future of Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Flågan, Erik, Petter Nitter og Terje Svendsen (2004) "Idrettens markeds- og medierettigheter" i Gunnar-Martin Kjenner Kjenner (red) *Idrett og juss*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gammelsæter, Hallgeir og Stig-Erik Jacobsen (2007) "Et tiår etter Bosman. Konsekvenser for utviklingen av norsk toppfotball" *SNF Arbeidsnotat 2007:7*. Tilgjengelig online: http://bora.nhh.no/bitstream/2330/1683/1/A07_07.pdf [Hentet 1. mars 2010].
- García, Borja (2007) "UEFA and the European Union: from confrontation to co-operation?" *Journal of Contemporary European Research*, 3 (3): 202–203.
- Goksøyr, Matti og Finn Olstad (2002) *Fotball! Norges fotballforbund 100 år*. Tønsberg: Capella Media AS.
- Goetz, Klaus og Simon Hix (red.) (2000) *Europeanized Politics? European Integration and Political Systems*. London: Frank Cass.
- Graver, Hans Petter (2000) "Supranationality and National Legal Autonomy in the EEA-Agreement" *Arena Working Papers*, 00/23.
- Hayward, Jack og Rudi Wurzel (2012) *European Disunion*. London: Palgrave.
- Henmo, Ola (1997) "Krass Bornø-kritikk" *NTB* 21.11. Tilgjengelig online: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=055013199711210093&serviceId=2> [Hentet 1. mars 2010]
- Holzinger, Katharina og Frank Schimmelfennig (2012) "Differentiated Integration in the European Union: Many Concepts, Sparse Theory, Few Data" *Journal of European Public Policy*, 19 (2): 292–305.
- Howarth, David (2010) "'Industrial' Europe: The Softer Side of Differentiated Integration" i Kenneth Dyson og Angelos Sepos (red.) *Which Europe: The Politics of Differentiated Integration*. London: Palgrave.
- Jagland, Thorbjørn (2003) *Ti teser om EU og Norge*. Oslo: Aschehoug.

- Jarlsbo, Øystein (1996) “Vi vil kjempe for vårt system” [Intervju med fotballpresident Per Ravn Omdal] *Dagbladet*, 1/3.
- Johannessen, Silje (2002) “Nytt nasjonalt overgangssystem” *NISO* 31.5. Tilgjengelig online: <http://www.niso.no/index.php?mod=one&id=7631> [Hentet 27. februar].
- Kirkebøen, Stein Erik (1997) “TVNorge tilbød 185 millioner – Fotball-Norge er blitt lurt” [Intervju med informasjonsdirektør i TVNorge Lasse Gimnes]. *Aftenposten* 23.4.
- Knill, Christoph og Dirk Lehmkuhl (2002) “The National Impact of European Union Regulatory Policy: Three Europeanization Mechanisms” *European Journal of Political Research*, 41 (2): 255–280.
- Knill, Christoph (2005) “Introduction: Cross-national Policy Convergence: Concepts, Approaches and Explanatory Factors” *Journal of European Public Policy*, 12 (5): 764–774.
- KNIPEN (2004) “Salg av fotball- rettigheterbryterloven” *Adresseavisen* 16.10. Tilgjengelig online: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=055002200410260257&serviceId=2> [Hentet 25. februar 2010].
- Konkurransetilsynet (2009) “Konkurransen i Norge” *Rapport*. Tilgjengelig online: http://www.konkurransetilsynet.no/ImageVault/Images/id_1817/ImageVaultHandler.aspx [Hentet 25. februar 2010].
- Kölliker, Alkuin (2001) “Bringing Together of Driving Apart the Union? Toward a Theory of Differentiated Integration” *West European Politics*, 24 (4): 125–151.
- Kölliker, Alkuin (2006) *Flexibility and European Unification: The Logic of Differentiated Integration*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Kux, Stephan og Ulf Sverdrup (2000) “Fuzzy Borders and Adaptive Outsiders: Norway, Switzerland and the EU” *Journal of European Integration*, 22 (3): 237–270.
- Ladrech, Robert (1994) “Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France” *Journal of Common Market Studies*, 32 (1): 69–88.
- Ladrech, Robert (2010) *Europeanization and National Politics*. London: Palgrave.
- Leren, Kenneth A. (2004) “Utøver- og treneravtaler innen idretten” i Gunnar-Martin Kjenner (red.) *Idrett og juss*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lodge, Martin (2002) “Varieties of Europeanisation and the National Regulatory State” *Public Policy and Administration*, 17 (2): 43–67.
- Majone, Giandomenico (1996) *Regulating Europe*. London: Routledge.

- Monar, Jörg (2010) “The ‘Area of Freedom, Security and Justice’: ‘Schengen’ Europe, Opt-outs, Opt-ins and Associates”, i Kenneth Dyson og Angelos Sepos (red.) *Which Europe: The Politics of Differentiated Integration*. London: Palgrave.
- Nesbø, Knut (1996) “Spiller-omsetning hvitvask av penger” [Intervju med fotballpresident Per Ravn Omdal]. *Aftenposten* 19.3.
- Nesje, Erlend (1997) “ER NORSKE UTØVERE SLAVER? LO-Yngve tar opp kampen” [Intervju med leder av Spillerforeningen Morgan Andersen] *Aftenposten* 22.11.
- Niemann, Arne og Alexander Brand (2008) “The impact of European integration on domestic sport: The case of German football” *Sport and Society*, 11 (1): 90–106.
- NISO (2008) *Overenskomsten mellom Næringslivets handelsorganisasjon/NHO idrett og Landsorganisasjonen I Norge/Norske Idrettsutøveres Sentralorganisasjon: Trådt i kraft 2008*. Tilgjengelig online: http://niso.no/files/2010/overenskomst_2008-10.pdf [Hentet 1. mars 2010].
- Nordby, Trond og Frode Veggeland (1999) “Lovgivningsmyndighetenes suspensjon: Stortingets rolle under EØS-avtalen” *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 40 (1): 87–109.
- Olsen, Johan P. (2002) “The Many Faces of Europeanization” *Journal of Common Market Studies*, 40 (5): 921–952.
- Radaelli, Claudio (2000) “Whither Europeanization: Concept Stretching and substantive Change” *European Integration online Papers*, 4 (8).
- Rettighetsbestemmelser i idretten (2007) *Bestemmelser om rettigheter til idrettsarrangement: Trådt i kraft mai 2003*.
- van Rompuy, Ben og Caroline Pauwels (2009) “The recognition of the specificity of sports in the European Commission’s article 81 EC case law related to sports media rights” i Simon Gardiner, Richard Parrish, Robert C.R. Siekmann (red.) *EU, sport, law and policy: Regulation, re-regulation and representation*. Haag: T.M.C. Asser Press
- Sabel, Charles og Jonathan Zeitlin (2010) *Experimentalist Governance in the European Union: Towards a New Architecture*. Oxford: Oxford University Press.
- Sitter, Nick (2005) “European Organisations: From Negotiated Design to Overlapping Competencies and Quasi-Membership” i M. Peter van der Hoek (red.) *Handbook on Public Policy and Administration in the European Union*. New York: CRC Press.

- Skaar, Stian (2004) "Toppklubbene starter anbudsrunde". [Intervju med styreleder i Norsk Toppfotball Olav Bokstap] *NTB* 6.11. Tilgjengelig online: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=055013200411060160&serviceId=2> [Hentet 1. mars 2010].
- Soetendorp Ben (1999) *Foreign Policy in the European Union*. London: Longman.
- Stubb, Alexander C-G (1996) "A Categorization of Differentiated Integration" *Journal of Common Market Studies*, 34 (2): 283–295.
- Tangnes, Jørgen (1996) "Tariffavtaler kan løse Bosman-problemer" *Dagbladet* 12.4.
- Thorsen, Ivar (1996) "Idrettsadvokat: Frie overganger også i Norge. [Intervju med Handelsministerens informasjonsleder Arthur B. Knutsen]" *Dagbladet* 1.3.
- Trondal, Jarle og Frode Veggeland (1999) "Norske myndigheter og EØS: mellom utenrikspolitikk og innenrikspolitikk" *Arena Working Papers*, 99/10.
- UEFA (2010) *UEFA's Position on Article 165 of the Lisbon Treaty*, http://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/uefaorg/EuropeanUnion/01/57/91/67/1579167_DOWNLOAD.pdf [Hentet 11. april 2012].
- Vahl, Marius m.fl. (2009) *Decision Shaping in the European Economic Area*. Brussel: European Free Trade Association.
- Walrave og Koch v. Association Union Cycliste Internationale, Sak 36/74 (12. desember 1974). Tilgjengelig online: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61974J0036:SV:HTML> [Hentet 23. november 2009].
- Wilks, Stephen (1996) "Regulatory Compliance and Capitalist Diversity in Europe" *Journal of European Public Policy*, 3 (4): 536–559.